

הספר 'אמת ואמונה'

נושאים וערכים, לצדו נוספו הפרקים: טובים מאורות; מפעלות צדיקים; זרעו בקודש לברכה; אשכנזיה דרבי; מכתבים ומצבות; כצאת השמש בגבורתו — הכוללים בהרחבה את תולדות רבינו ובני משפחתו, הנהגתו ועוד, אשר נכתבו על פי מקורותיו של ר"י ארטן ז"ל והליקוטים החדשים.

השראה רבה במלאכת עריכת הספר נשאבה מנוכחותו של גדול העומד על גביו, ה"ה החסיד הישיש רבי מוטל מיינץ זצ"ל, שריד לדור דעה וממתיקי השמועה, שזכה לתהות על קנקנם של חסידי קמאי שהתגדלו על ברכיהם של אריות שבחבורת קאצק וניאותו לאורם, כאשר בהגות לבו תבונות ובעצתו אמונה, תרם תרומה בלתי מסולאה ליצירת המופת של המהדורה החדשה.

פעמים רבות היה אומר כי יש לזכור, שכל הגה שיצא מפיו של רבינו הקדוש יש בו עומק בתוך עומק. "הקאצקער רבי היה קאצקער רבי", אמר רבי מוטל ז"ל במהלך עריכת הספר. "חושבים שניתן להבין את אמרותיו בשכל של בעלי בתים, אולם זה בלתי אפשרי, דבריו הם הרבה מעבר להשגתם".

מאוד לא היתה נוחה דעתו של רבי מוטל ז"ל מאותם מחברים שהאריכו לבאר את דברי רבינו, בהם גם כאלו שלא שתו מבארה של קאצק ולא התגדלו על דרכה, אשר לרוב סילפו את כוונת דברי קדשו של רבינו וטעו בהבנתם. בהקשר הזה, מן הראוי להזכיר את דברי רבינו החריפים שהובאו על ידי נכדו הרה"ק בעל ה"שם משמואל" זי"ע בספרו (פר' תצוה זכור תרע"ב) "שיש קליפה המושכת את האדם לשכל עקום בתורה וצריכין להשמר מזה"...

מרבית עריכת הספר נעשתה במעונו של אדמו"ר הרה"צ רבי יחיאל מאיר מארגנשטערן זצ"ל בן הרה"ק ר' צבי הירש מלאמאז זצ"ל בן הרה"ק ר' דוד זצ"ל בן רבינו זצ"ל, בדירה שבבניין בית מדרשו בה התגורר בשנים האחרונות לחייו. זכה רבי יחיאל מאיר זצ"ל, וביתו נעשה לאכסניה של תורה ולמקום מלאכת הקודש בעריכת ספרו של רבינו הקדוש מקאצק זי"ע.

יריעה זו העוסקת בפרקי חייו של איש האלוקים כ"ק מרנא רבי מנחם מענדיל מקאצק זי"ע, הינה מאסף מתוך הספר "אמת ואמונה" במהדורה החדשה העומד לראות אור בקרוב, אשר הדפיס החסיד רבי ישראל'קי ארטן ז"ל בשנת ת"ש, ובו ליקוטי בתר ליקוטי ממה ששמע וקיבץ "מפי הזקנים אשר ילדותם לא ביישה זקנותם", כלשונו בדברי ההקדמה, "וקיבצתים כעמיר גורנה, יתלכדו ולא יתפרדו, אחת לאחת [וכר'], כדי שלא נאבד מרגניתא טבא כזו ושלא תשכח מפי זרענו את רוממות דרכי רבינו זצלה"ה אשר רק האמת לאמתו היתה נר לרגליו".

הספר שהינו אוצר בלום מדברי תורת רבינו זי"ע, זכה בשעתו לברכת קודשו של כ"ק מרן האמרי אמת זי"ע במכתב ידו של בנו כ"ק מרן הלב שמחה זי"ע, אשר הוסיף אודות הדפסת הספר שהיתה אז בעיתות צר ומצוק, "כי לעת קשה כזאת יגן עלינו זכותו הק' לכל אחב"י בכל מקומות מושבותיהם".

שנים ארוכות עמלים צוות תלמידי חכמים בראשות נכד רבינו הרב שמחה מורגנשטרן שיחי' מבני ברק, על עריכת הספר וההדרתו מחדש. בסייעתא דשמיא זכו להוסיף כהנה וכהנה על מהדורה קמא מדברי תורות רבינו שהיו פזורים במקורות נאמנים, עד כי פנים חדשות באו לכאן, והמהדורה הנוכחית הפכה ליצירת אומן רבה הוד והדר, נקייה ומזוקקת מטעויות שייתכן ונפלו במהדורותיו במשך השנים, במלאכת מחשבת עד כמה שידם הגיעה.

הספר מכיל מדורים נוספים המשלימים את תורת רבינו, מלבד החיבור המקורי של ר' ישראל ארטן ז"ל.

לצד החיבור 'אמת ואמונה' כמתכונתו השלימה, נוספו גם מדור 'שבילי אמת', ובו תוספת הרחבה וביאור מפיהם ומפי כתבם של ממשיכי דרכו בקודש, תלמידיו ונכדיו; נוסף עליהם עוד מתורותיהם של צדיקי עליון שהיו ספונים עד כה בכתבי יד. וכן מדור 'דרכי אמת', בו הובאו מאות אמרות קודש בשם רבינו שנלקטו אך ורק ממקורות מוסמכים.

עוד בספר: מדור דרכי עבודת ה', המכנס לאכסניה אחת את דברי רבינו לפי

וינטלם וינשאם כל ימי עולם

מאסף מתולדות איש האלוקים כ"ק מרנא ורבנא רבי מנחם מענדיל מקאצק זי"ע

אלומת אור אל שנות הנהגתו את צאן מרעיתו תוך רדיפה מתמדת אחר האמת הצרופה והתרחקות עד הקצה האחרון מכל בדל של שקר וחיצוניות ■ ליקוט מתוך המהדורה החדשה של הספר "אמת ואמונה" לחסיד רבי ישראל ארטן ז"ל העומדת לראות אור בקרוב ■ ליומא דהילולא כ"ב שבט תרי"ט — תשפ"א

על גבי מזבח האמת בעצי המערכה שבערו שם יומם ולילה לא ישובתו, שורפים את כל אשר לא לה' המה ומעכלים ספיחי נגיעות עצמיות של קנאה וגאווה.

ט"ז עשורים ויותר חלפו מאז הוגפו דלתות בית המדרש הקוצקאי בכ"ב שבט תרי"ט, עת נסתלקה נשמת מרן הרה"ק מקאצק בהאי קטירא לשמי רום. אך שפתי צדיק מעולם לא נדמו, כי אם המשיכו לדובב בהיכלות תורה וחסידות כקול ה' החוצב להבות אש, תובעים את שומעיהן להסיר ערלת לבם, לזכך מידותיהם ולעזן אורחותיהם בחתירה תמידית אל דרך האמת.

תורותיה של קאצק, לא הילכו בשמי שמים ולא דיברו על מסתורי רקיע, כי אם להיפך, הן דיברו ישירות אל קרבו וכרעיו של האדם, חשפו את חולשותיו בפשטותן והציבו בפניו אמת נוקבת שאין עמה משוא פנים. לא הכל

הרה"ק רבי מנחם מנדל מקאצק זי"ע. יורדים בחדותם הנוקבת עד תהומות, מחרידים באמיתותם יצרי מעללי איש, ושורפים במגעם מאוויי אנוש בלתי נקיים.

מפה לאוזן עברו הם כסוד כמוס מאב לבנו ומסב לנכדו, ונמסרו אפופי רז מאת ישישי שיבה שזכו ליאור באור החיים אל פרחי חסידים אשר ביקשו להחיות נפשם מן המעיינות הזוכים שנבעו בקאצק של מעלה. מפי השמועה הועתקו ונרשמו בציפורן שמיר, קצרים כנתינתם, קולעים כייעודם היישר אל נקודת הלב, כשהם נדפסים זעיר פה וזעיר שם.

זר לא יבינם ולא יעמוד על סודם. עמוקים מני עומק ניצוקו המה בכבשן האש שיקד בבית מדרשו של השרף מקאצק. אל למעלה מכיפת הרקיע הגביה את נשמות הדבוקים בו, בחתותו את תוככי פנימיותם כגחלים לוחשות

חנוך קופילוביץ

אור יקרות זך ובהיר שנגוהותיו חודרים אל חורים וסדקים שבמעמקי לב, בוקע מאבני החן המלוטשים שיצאו מבית מדרשה של קאצק. יהלומים נוצצים שעין פשוטה אינה עומדת על ערכם האמיתי, עברו להם מיד ליד ומדור לדור, כשכל הרוואם ממשמש בהם בדחילו ומתפעל מזהרם שיש בו כדי להאיר נבכי נפש ולהנהיר מחשכי לב. כברקים המגיחים מחשרת עננים ביום סגריר, מבהיקים במרוצם ארץ ושמים בהפשיטם ברעמם עקמומיות שבלב, כן היו דברי אלוקים חיים שרעפו מפי קדוש עליון מרנא

ציון רבינו 'השרף' זי"ע בקאצק ובניו הקדושים זי"ע

לשם שמים, ואמר: "א דער רבי פון קאצק האט יא מטיל אימה גיוועזען, איז גיוועזען לשם שמים" [ואם תשאלו, והלוא הרבי מקאצק כן הטיל אימה על הציבור, אך היתה זו אימה לשם שמים].

בשנותיו האחרונות, יצא פעם רבינו מחדרו אל בית המדרש בפתאומיות וניגש אל השולחן בו ישבו גדולי תלמידיו, בהרעימו כנגדם בקולו: "אפגשם כדב שכול ואקרע סגור לבם" (הושע יג, ח), ומרוב פחד שנפל על המסובים, נמלטו כולם והחביאו את עצמם מפניו. על הרגעים הנשגבים והמרוממים שהיו נחלת חלקם של החסידים לקראת נסיעתם לביתם, בשעה שהיו המה מתאספים וזחלים ורועדים ברתת וזיע לקבל את ברכת הדרך (גיזעגענען), העיד האבני נור, כי לבד "הפחד והאימה" שהיו שם שנוספו ל"גודל הלחץ זו הדחק של העולם — הקהל הגדול שהתאסף", היה רבינו "מגעיל" את נשמותיהם, וכלשונו: "האט הער גיכאשרט זייערע נשמות".

סיפר החסיד רבי יעקב חנטישנער זצ"ל, שחסידים השיחו פעם בפני החי' הרי"מ את ההבטחה המיוחסת לרבי ר' בונם זי"ע, כי מי שראה פניו, מובטח לו כי לא ילך מהעולם ללא תשובה. נענה אחד הנוכחים והוסיף, כי גם בימי רבינו בקאצק היה פעם שהזכירו הבטחה זו בפני רבינו, אך כשומעו את הדברים הגיב: "אבל הנני אומר, כי מי שרק נגע במנעול פתחי, אף הוא לא יסתלק מהעולם בטרם ישוב בתשובה".

החל משנת תרי"א, מאז שככה סערת גזירת הלבוש על יהודים, שכידוע, דעתו של רבינו היתה שלא לעמוד על כך, לא העזו החסידים להיכנס אליו בכובע היהודי המסורתי, כי אם בכיפה שלראשם. וסיפר הגאון החסיד רבי בערל משידלאווצי זצ"ל, כי באחת מנסיעותיו לקאצק ארע שהיה קשה להיכנס לקו"פ והחסידים שבקשו לנסוע לביתם והוא בתוכם, נאלצו להמתין לשעת הכושר כדי לקבל את ברכת הדרך.

כעבור כמה ימים באישון לילה, נפתחה לפתע הדלת ורבינו החל מקבל את האנשים בחדרו. לגודל המהומה, הפחד והדוחק שנוצרו, נשמטה הכיפה שלראשו והוא לא מצאה. בלית ברירה חבש את ה'היטל' — הכובע המסורתי, אך מכיון שידע כי אין דעתו של רבינו נוחה מכך והתיירא מהקפדתו, הפך את הכובע באופן ששולי המצחייה יפנו לאחור, וכך נכנס. הביט בו רבינו ממושכות ובהניעו את ראשו אנה ואנה אמר: "עפים גאר פיין" [מאוד נאה].

מסוגלים היו להתקרב אל אש שלהבת זו, אך אלו שהציצו ונפגעו, למדו לשנוא את השקר ולתעב את הזיוף, תוך עמל ויגיעה חסרי פשרות.

על הפסוק "ואנשי קודש תהיון לי" (שמות כב, ל) אמר פעם בקדשו: "מענטשליך הייליג זאלט עטץ זיין ציא מיר. להיות שמירת הקדושה במעשה אנוש ותחבולותיו". וביאר כ"ק מרן השפת אמת זי"ע (תרל"ב): "פי' שאין מחסור להשי"ת מלאכי עליון שרפים וחיות הקודש, רק שמתאוה לקדושת אנשים"...

"מענטשליך הייליג... מעשה אנוש ותחבולותיו... קדושת אנשים", זו היתה תמציתה של דרך קאצק. תכונותיו של האדם ומגרעותיו — שם מצויה עבודת ה' העיקרית. קדושה וטהרה, מלחמת היצר, בריחה מן השקר — אלו הם היסודות עליהם נשענת תורת קאצק. להציץ באומץ אל תוך הלב, לבלוש בתעוזה אחר החסרונות והחולשות, לזככם ולעבדם עד שיהא הגוף דייקא משכן לשכינה — את זה דרש השרף מתלמידיו.

ועוד דרש על מאחז"ל (שבת יד ע"ב): "בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידיים יצתה בת קול ואמרה (משלי כג, טו) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני". והקשה רבינו, מאי שנא עירובין ונטילת ידיים משאר עניינים שתיקן שלמה המלך ע"ה. וביאר בהאי לישנא: "אך התורה רמזה בעירובין ונטילת ידיים דהיינו אויסמישן זיך מיט דער וועלט און זיין אפגעזונדערט פון דער וועלט" [להיות מעורב עם העולם וכד בבד להיות מובדל מהעולם].

בעוד הרגליים נטועות בקרקע, בארציות המגושמת כל כך, זהו המקום והזמן להעלותם כלפי שמיא ולהאיר בם את אור ה', אליבא דרבינו. כאשר אחד הצדיקים שולח לרבינו לאמור כי הוא גדול כל כך עד שמשיג הינו את הרקיע השביעי, משיבו רבינו, כי אצלו זה בדיוק להיפך. קטן הוא כל כך עד שכופפים אליו את כל השבעה רקיעים. מסופר, כי אחרי הסתלקות הרה"ק מלובלין זי"ע, נסע הרה"ק רבי יצחק מוורקא יחד עם רעו הרה"ק רבי משה מלעלוב אל הרה"ק רבי מרדכי מטשערנאביל זצ"ל. לאחר מכן כאשר בא לפרשיסחא, שאל אותו רבינו מה ראה אצל רבי מרדכי בטשערנאביל, אמר לו כי ראה שם "דעם בעל שם'ס טישעל" [את שולחן הבעש"ט]. אמר לו רבינו: "אתם ראיתם שולחן ישן כמו של מאה שנים, אולם הרבי שלנו (הרבי ר' בונם זצ"ל) מראה לנו תמיד דברים ישנים של קרוב לששת אלפים שנה — בריאת שמים וארץ ומי ברא"...

כזה היה שיגו ושיחו של רבינו מעורדו. העולם הזה אליו נשלח האדם, הוא הוא מקום עבודתו את בוראו ואותו יש לקדש, אם בהתרחקות מן החומר עד הקצה האחרון, ואם בהתבוננות מעמיקה בבריאה, בבחינת "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". וכך פירש רבינו את הנאמר בתפילה "מלאה הארץ קניינך", ש"כל העולם מלא מקנייני השי"ת, כי מכל דבר ודבר האדם יכול ללמוד איך לעבוד את השי"ת".

שתהא אימתו עליך

חיל ורעדה היו אווזים את המוני החסידים בבואם אל תוך דל"ת אמותיו של רבינו. מין פחד ואימה שלא מעלמא הדין שררו בבית מדרשו, באופן שהזכיר את שפירשו צדיקים את דברי התנא באבות (פ"ד, מ"ב) "מורא רבך כמורא שמים", כי מידת היראה שחשים בפני הרבי, היא כפום שיעור היראה שיש לרבי כלפי בוראו. והיו הפחד והיראה מהפכים את בני המעיים של הבאים בשעריו ומעוררים אותם לשוב בתשובה שלימה, לפשפש בחורים ובסדקים שבלב ולחשוב חשבונו של עולם בתיקון דרכיו ומעשיו.

פעם הסביר החי' הרי"מ את היראה הגדולה שהיתה אצלו, בהביאו את דברי חז"ל במסכת ראש השנה (יז.) המדברים בגנותו של מי שמטיל אימתו על הציבור שלא

בית המדרש בקאצק

תיאור נוסף אודות האימה והיראה ששררו בסביבתו המתייחס לשנת תרט"ו, נשתמר בעדותו המופלאה של החסיד הישיש רבי יעקב יצחק מוולאצלאוועק זצ"ל בקוויטל המפורסם המכונה 'דער קאצקער קוויטל', אותו הגיש לכ"ק מרן האמרי אמת זי"ע בתחילת הנהגתו: "כשנהייתי בן י"ז שנים אחרי הנישואין נסעתי לקאצק, וכאשר באתי לקודש פנימה שאל אותי 'מאין באת ומה שמך', נפל עלי פחד ויראה ויצאתי מן הכלים ונהייתי בטל במציאות, אך רעיון אחד היה לי ברגע זה, דמיתי אז בדעתי כי עקביא בן מהללאל עומד לנגדי וצועק עלי בקול 'הסתכל וכו' מאין באת' וכו' (אבות פ"ג מ"א), ועד עתה נשארה רשימה זו בלבי".

אמת מארץ תצמח

את הפסוק (משלי כ, ו) "ואיש אמונים מי ימצא", דרש פעם הרה"ק רבי זאב וואלף מסטריקוב זי"ע באוזני בניו על רבינו, באומרו כי למרות שישנו פסוק אחר (קהלת ז, כח) "אחד מאלף מצאתי", אך "איש אמונים", כזה הנאמן באמת, אותו אין למצוא, משום שהוא מסתיר עצמו כטמיר ונעלם. והוסיף, כי נתחדש לו הביאור בהיותו בקודש פנימה אצל רבינו.

מעשה היה בגגנרל אחד מצבא רוסיה שנסע על אם הדרך שבין פילוב לקארוב, כשלפתע גילה כי נאבדה לו קופסת טבק יקרה עשויה זהב ומשובצת ביהלומים. בעודו טרוד ומחפש אחר אברתו כה וכה, יעצו לו אנשים, כי מכיון ודרך זו מובילה אל קאצק וחסידים רבים הולכים בה, ייתכן שאי מי מהם מצא את הקופסה, ומאחר שמנהגם של חסידים לספר הכל לרכם, יסור נא אפוא למעונו של הרבי וכיריחו לגלות לו בשבועה האם יודע דבר על הקופסה.

הגיעו הדברים לאוזנו של החי' הרי"מ וייצר לו מאוד. בתוך כך נודמן לפניו ברחוב הרה"ח ר' דוד אלטושר ז"ל שנמנה על חסידי ראדזמין ואשר היו לו קשרי מסחר עם ראשי הצבא ובהם אותו גגנרל, ויספר לו החי' הרי"מ את דבר העלילה בהורותיו לו לפגוש את הגגנרל ולדבר על לבו כדי להניא אותו מזממו. "לך וה' יהיה בעוזך", ברכו החי' הרי"מ כשהוא אף מבטיח לו עולם הבא אם ימלא את המשימה.

משבא ר' דוד עם הגגנרל בדברים, ניסה לשכנעו כי רבינו הינו איש אמת וכי ניתן לסמוך על מילתו גם באם לא יישבע על כך, והוסיף לו, כי אם ברצונו להיווכח בכך במו עיניו, יבוא עמו יחד לרבי. נעתר הגגנרל לבקשתו וייסע עמו יחד לקאצק. כבואם אל הקודש, נפלו על הגגנרל פחד ואימה, אך הוא אור אומץ וישאל את רבינו אם יודע משהו אודות הקופסה, משענה בשלילה, הוסיף לשאול במה גידול כוחו של רבינו עד כי המוני אנשים מאמינים בו ללא סייג. נענה רבינו, כי ביכולתו להרהר במחשבה אחת משך מעת לעת ללא הפסקה. נשמט הגגנרל לאחוריו מהתפעלות ויעץ, כי אצלו ברגע אחד חולפות אלף מחשבות. ואם כך, אות הוא כי איש אמת הינו, ויפטרהו מן השבועה.

כאשר בישר ר' דוד לחי' הרי"מ כי מילא את המשימה, שמח מאוד וישאל את ר' דוד במה יבחר, האם בחביות של זהב או בעולם הבא. נזכר ר' דוד במאמר העולם "טונען זהב מוז מען לאזען שטיין, אין פון דער וועלט מוז מען גיין" [את חביות הזהב מוכרחים להשאיר, אך מן העולם מוכרחים להסתלק], ויבחר באפשרות השנייה — בחלק לעולם הבא. בעת שהתראה לאחר מכן לפני רבו הרה"ק רבי יעקב אריה מראדזמין זי"ע, שכבר התחיל אז להנהיג אחרי פטירת הרה"ק רבי יצחק מווראק זי"ע באחרון של פסח תר"ח, וכספרו את השתלשלות הדברים, נענה ואמר: "טוב עשית".

אמת בוערת זו אשר ליהטה כמדורת אש מאדמתה של קאצק ועד רוס שמים, בוהקת היתה ומאירה עד למרחקים על פני תבל, תוך שהיא מכלה ומבערת בלב פנימה ספחי יצר ותעתועיו, פניות ונגיעות דקות מן הדקות שאין אדם מרגיש בהם.

אלי אמת צרופה ומזוככת זו, טלטל החי' הרי"מ את נכדיו הרכים בהם הרה"ק בעל השפת אמת זי"ע שנולד בשנת תר"ז והרה"ק בעל שפתי צדיק מפליץ זי"ע שנולד בשנת תר"ח, ונסע עמם בילדותם בהיותם כבני שבע ושמונה, כברת דרך בלילות שלג קפואים כשהכפור עוטה פני ארץ, כדי להביאם לפני ולפנים אל קודש הקדשים בכבשנה של קאצק.

בעת תחנתם באכסניה, כאשר הבחין אחד מידידיו כילדים הקטנים היושבים בעגלה שעצמותיהם מנקשות דא לדא ומרטטות מחמת הקור העז, שאל הלה את החי' הרי"מ מדוע זה לא יחשוש לשלומם של הילדים הרכים

אמת	מצבות	ואמונה	תקו
<p>נוסח מצבת רבינו זצ"ל באהל בקאצק'</p>			
<div></div> <div>עיר גאריי הרה וילדה, עיר טאמשוב גידלה שעשויעה אוי נא לה אמרה קאצק כי אבדה כלי חמדתה פה השליך איש אדירתו</div> <div>ה'ה אדונינו מורינו ורבינו רוח אפנו משיח ה' שר התורה מקור הבינה ועמק הדעת אלוף הגאונים וקודש הקדשים עמוד העולם ופלאו, רכבו ופרשיו רבינו תגדול ראש גולת אריאל מאורן של ישראל ורבן של כל חכמי וצדיקי דורו כמלאך </div> <div>קדוש ונורא שמו</div> <div>מרגא ורבנא מנחם מענדיל נבג"מ</div> <div>ברבי יהודה זלה"ה</div> <div>ותן בעון הדור נכסף אל קדושו ושגבא אל אלהים נפשו בשנת שבעים ושתיים לימי חייו</div> <div>ביום חמישי לסדר ואל משה אמר עלה אל ה' ב"ך שבת לפרט אוי נא כי נלקח ארון </div> <div>זכותו יעמוד לדור אחרון</div> <div>ובכל עת יגן עליהם לכל ישראל אחיהם</div>			
<p>פקודות וציונים</p>			
<p>ז. הרב טאיר שווארצבאן ד"ל כותב בספרו (דער יידישער פלאם עמוד 417) שזיהא באהל בשנת תרפ"ג. רואה את המצבות שמורות על קיר האהל, וקברו של רבינו נמצא באמצע האהל. האהל נחרס בימי המלחמה. ובשנת תשמ"ה לאחר שנפתחו שערי פולין למיקורי יהודים מארציק, נסע כ"ך מרן אמרי"ר מנר שלטי"א לפולין. באותם הימים נעשר המאמצים הראשונים למצוא ולשקם את צוית רבונדיק פפרשיסחא קאצק וריקא נור וראחומין. בחסדי שמים הצליחו לאחר את מקום האהל. לצאת ולחשוף את המצבות על מקום האהל הפקודי. נוסח התפוצת שובתה חתמים בקאצק מוכא בספר הרכי בקאצק וששים גבורים חיא עמוד קמי. מרתנקות השפשים דיקן קאצק וחדתה ר' הענין שנק' דיל החדתה ר' הוי לעושת דיל. לפני המלחמה. על נוסח זה הסתמכו גם כעת חדושה המצבות. זא ידע בבירור מי כתב את הנוסח על מצבת רבינו זצ"ל. מקובל שחיה זה חתם הדיימ' זצ"ל והאבני מר זצ"ל, ויש אומרים שזיחק' ר' דוד זצ"ל עסק בזה.</p>			

ומה כל כך נחוץ להוציאם לדרך כה קשה ומסוכנת בגיל כה צעיר, נענה החי' הרי"מ ואמר: "כדאית היא הנסיעה הקשה למען יסתכלו ביהודי אמייתי", וכלשונו הק': "לאזען זיי אהנקוקען א וואהרעץ יוד".

עיניו צופיות למרחוק

גבוה מעל גבוה כשראשו בשמי שמים התהלך רבינו עלי אדמות. דבר וחצי דבר אין לו עם החומריות וענייני גשם, וכל כולו משוטט ומרחף בפסגות רחוקי נגיעה והשגה. ליבותיהם של חסידיו הדבוקים בו פתוחים לפניו כאולם, והוא צופה ומביט בסתרי מסתריהם, עוקר ומנכש, מסקל ומשרש מאוויי יצר סוכן, מסתת ומטלטש את נשמותיהם, מורמם ומגביה את רוחם ונפשם טפח וטפחיים מעל הבליו של עולם.

ברקיעי עולמו הנאצל והנשגב בהם היה שרוי, אין אחיזה במציאות למגבלותיהם הדלים של בני אנוש קרוצי חלד. תחומי זמן ותחומי מקום אינם בנמצא אצל מלאכים ושרפים, וכך גם אצל צדיקי אמת המזככים את גופם זיכון אחר זיכון עד כדי העלאתו למדרגת נשמה. בכוחותיהם העליונים רואים

המה למרחקים, כאשר הווה ועתיד לדידם חד הם.

מעשה היה שהזדמן רבינו לעיירה שידלאוו והיה משוחח שם עם חסיד אחד מופלג שהתגורר שם, תוך שהוא מטייל עמו בחוצות העיירה משך שעות ארוכות. את תוכן שיחתו נצר החסיד בלבבו, ולא אבה לגלות מאומה חרף הפצרותיהם של החסידים שרבו עליו. לאחר שנים רבות בשכבו על ערש דווי, נעתר לבקשתם וסיפר להם כי רבינו דיבר אז בקדשו דברי נביאות ממש.

אחד העניינים בהם עסק רבינו באותה שיחה, היה בנוגע לגיוס היהודים לצבא, אשר צדיקי רוסיה סברו כי לא יגעו לרעה ביהודי רוסיה, ואילו צדיקי פולין נחלקן עליהם. אולם אלו כאלו היו תמימי דעים שמייהודי פולין לא יקחו לצבא. במהלך שיחו אמר רבינו כי דעתו היא שגם בפולין תהיה גזירת הגיוס, זאת לאשר רואה הוא כיצד הנערים הקטנים רצים אחרי החיילים ומזמרים את נגינותיהם ושייריהם, באופן שנחשב חלילה להסכמה בלב. ואכן כך היה לבסוף, וגם על פולין הונפה חרב הגיוס, וכפי שחזה זאת רבינו שנים רבות קודם לכן.

במהלך מלחמת קרים הנודעת שהתרחשה בשנים תרי"ג – תרט"ז, בין האימפריה הרוסית מצד אחד לבין צבאות אנגליה, צרפת וטורקיה, נטתה דעתו של רבינו כנגד הצאר ניקולאי הראשון צורר היהודים, והוא ייחל והתפלל למפלחו, כאשר מפעם לפעם נוהג היה להתעניין על הנעשה בשדה הקרב בבקשו לדעת להיכן נוטה המערכה.

פעם שאל חסיד אחד, האם יודע הוא מהמתרחש בזירה. השיב החסיד כי שמע שהצאר ניקולאי שלח פקודה לקציניו המפקדים על חילות הצבא, שיפשטו את עיטורי דרגותיהם המוזהבים ויטירוּם. מכיון שהם נוצצים בשמש והוא חשש שמא הם יהיו בשל כך מטרה נוחה לצלפים שיהרגו אותם בזמן שהצבא זקוק ביותר לקצינים אלו. כשמוע רבינו את הדברים אמר: "אם הם אכן קיימו את הפקודה והסירו את עיטוריהם, הרי שהם הפסידו את המערכה". ואכן דברי רבינו נתקיימו במלואם והמלחמה הסתיימה לבסוף בתבוסתם של הרוסים.

מספר חודשים לפני סיום המלחמה, ביום שישי י"ב אדר תרט"ו, הזדמן לקאצק החסיד רבי הירש לייב קאצקער ז"ל מווארשא שנודע כנגיד ובעל בעמיו, ורבינו התעניין אצלו במילי דעלמא שעל הפרק ובייחוד על מחירי הדגן בעת ההיא. כצאתו מן החדר, קרא רבינו למשמשו הרה"צ רבי הירש טאמשאווער זצ"ל ואמר לו כי הירש לייב היה כאן וסיפר שהצאר ניקולאי מת. רץ המשמש אחר רבי הירש לייב וביקש לדלות הימנו פרטים נוספים, אך הלה לא הבין על מה הוא מדבר. לדבריו, הוא רק שוחח עם רבינו על מחירי התבואות ותו לא. אלא שכעבור שעות אחדות הגיע שליח מיוחד לקאצק ובפיו בשורה כי הצאר ניקולאי מת. בהקשר לכך מסופר, שכאשר נסתיימה המלחמה בחורף תרט"ז עם חתימת חוזה פריז והתחייבותה של רוסיה להסיג את הצי שלה מהים השחור, מה שהוביל לשחרורם של יהודים רבים מהצבא הרוסי ובתוכם ה'קנטוניסטים', נסעה במיוחד מווארשא לקאצק גיסתו של רבינו, הרבנית פייגליה ע"ה זוג' של החי' הרי"מ, כדי לבשר על כך כי ידוע היה כמה ציפה לשמוע זאת.

"גם עד זקנה ושיבה לא כהתה עינו"

גם בתקופה האחרונה לחיי חיותו חצר הקודש קאצק המשיכה להתנהל במלא עוזו כמימים ימימה. רבינו, שמיעט אמנם להיראות בציבור כבעבר ונוהג היה להתפלל בחדרו ביחידות, היה יוצא מחדרו מידי שבת בשבתו ומידי חג ומועד בשעת קריאת התורה כשהוא עטוף בטליתו, ועולה לתורה בעלייתו הקבועה כשמיד לאחריה היה שב לחדרו להמשך התפילה.

גם את שולחנות קדשו ניהל רבינו ברמה בשנים ההן, וכפי שנשמע בעדויות לא מעטות, דוגמת זו של חתנו האבני נזר זי"ע שהובאה לעיל, ממה שסיפר לנכדו האדמו"ר רבי חנוך העניך מסוכטשוב זצ"ל טרם היותו בר מצוה, על התמדתו שלו בתורה בשנים שאחר נישואיו, תרי"ג – תרי"ט: "בעת שהייתי סמוך על שולחן מו"ח בקאצק, איז בשבתות החורף, שהלילה מתחיל מוקדם ובשעה מוקדמת, בשעה שש, כבר היה אחרי עריכת השולחן של מו"ח, ישבתי ללמוד".

מי שהיטיב לתאר תקופה זו בצחות שפתיים, הוא החסיד רבי אהרן וואלדן ז"ל מוורשה שהסתופף בצל רבינו באותן שנים, ואשר העלה את תמצית התרשמותו בספרו 'שם הגדולים החדש'. וכה הם דבריו:

"ואף אחרי אשר גבה לבו בדרכי ה' ובחר רבינו הקדוש להבדל מבני אדם וידו נטה אל צפון, כעשרים שנה לא זזו פעמיו מקיר הבית חוצה, והוסיף טהרה על טהרתו, וקדושה על קדושתו, ודברי תורתו אשר להם איים ייחלו לשום מחשך לפניהם לאור יומם, היו יקר מאד בימים ההם, אין חזון נפרץ, בכל זאת חכמתו בחוץ תרונה, ומימינו אש דת למו להופיע לכל באי שעריו, ולאור חציו אשר כידודי אש יתמלטו, הלכו כל דורכי חצרות ביתו, ובאש לוהט האירו ברכיו תבל, הפליא עצה, והגדיל תושי', גם עד זקנה ושיבה לא כהתה עינו הבדולח, וחציו היו שנונים להיות קולע אל השערה ולא יחטיא, כפעם בפעם, כיום הילחמו ביום קרב"...

יסע כצאן עמו

אינספור אזכורים שנשתמרו מפיהם ומפי כתבם של חסידים באותן שנים, מספרים על 'נסיעות' שערכו לקאצק ועל שבתות וימים טובים במחיצת קדשו של רבינו, חלקם הובאו בפרק זה וחלקם פזורים לאורכו של הספר. להלן יובאו מספר עדויות נוספות שנרשמו ממקורות נאמנים.

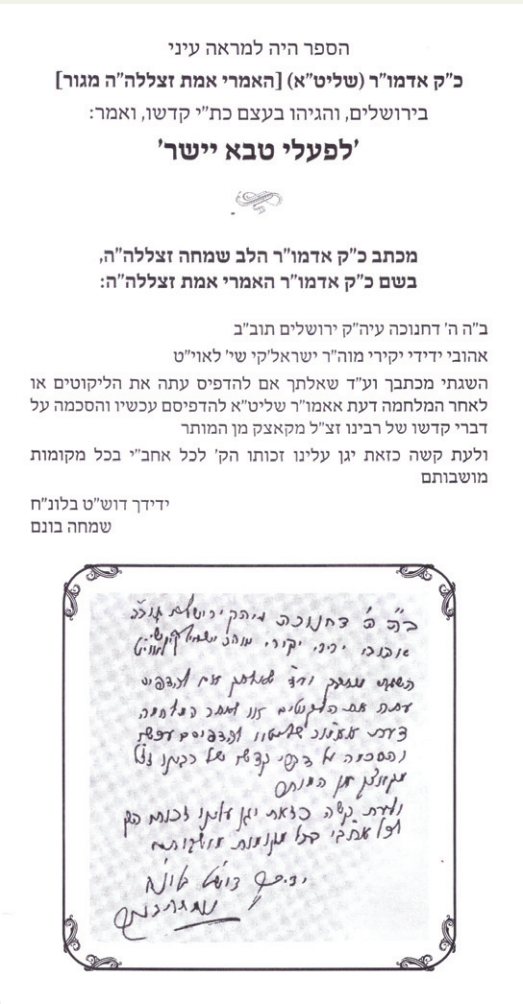
בספר 'יד אבי שלום' שחיבר החסיד רבי מאיר צבי ז"ל, שהיה שו"ב בעיירה זאמושץ', מגולל המחבר בהקדמתו את תלאות ימי נעוריו, אחרי שהתייתם מאמו בשנת תקצ"ח בהיותו בגיל חמש עשרה שנים ולאחר מות אביו ר' יעקב יצחק ז"ל אשר נאסף לעמיו בשנת ת"ר, והוא אך בן י"ז שנים, ומספר כי בחמלת ה' עליו "כאשר הוודאי שמו כן תהלתו שומר גרים ויתום יעודד ולא עזב חסדו ממני והנחני בדרך אמת לדרוש ולהיות נידש תחת כפות רגלי הרב הק' מאוה"ג (מאור הגולה) בוצינא קדישא מנחם שמו בעיר הבירה קאצק, הוא נחמני מעצבוני ומיגוני... אמנם באמת העלני מטוט רופש הילדות והשחרות והבלי הזמן..."

בהמשך דבריו מוסיף ומתאר הוא אודות פרק הזמן בו עמד – שנת תרט"ו: "כי סהדי במרומים אשר זה כמה שנים אשר לא עזבתי מחשבתי כמו רגע מאת אדומו"ר ולא נתקו מורשי לבבי מאתו באיזה שעות, כי אם לבבי תמיד קשורה בחבלי אהבה בו ותמונתו לנגדי לשמוע בקולו ולעבוד עבודת ה' היא עבודתו ולעשות כמבוקשו מעדת ישראל החוסים בצלו"... הוא מציין אמנם בענין הנהגת רבינו כי "משפטו בעוה"ר בהסתרת פנים", אך לא ניתן להתעלם מתקופת הזמן הממושכת בה הסתופף בצל רבינו, שכעדותו, פרש עליו את כנפיו, קרבו ועודדו.

בספר 'תפילה למשה', של החסיד המופלא הגה"ק רבי הלל משה מעשל געלבשטיין זצ"ל מביאלסטוק, מזכיר הוא כדברים האלה: "בשנת תר"ט הייתי אצל מורי ורבי איש האלקים, מלאכא קדישא, אדמו"ר מהר"ם זצ"ל הרבי מקאצק שבת חנוכה..."

עדות אחרת, מופיעה במכתב אשר כתב החסיד רבי יהודה לייביש פייוולאוויטש זצ"ל מגזו'קוביצה שנמנה על חסידי קאצק, לאחיו החסיד רבי איטשע פייוולאוויטש זצ"ל מסטערצאוו, ובתוך דבריו מספר הוא על דברים מופלאים שאמר רבינו בשנת תרט"ו ב'טיש' בליל שבת קודש:

"זכור אני בשנת תרט"ו בא הרב הקדוש זצלל"ה מקאצק לביהמ"ד שבת קודש בלילה אל השולחן, לקח הכוס של קידוש בידו והתחיל: 'עד הנה הי' ויהי ערב, מתי

יתחיל ויהי בוקר יום הששי. 'השישי' עולה תרט"ו. והי' רב שמחה וחדוה בין החסידים..."

הדים נוספים משנות הנהגתו אלו, עולים גם מעדות הגאון החסיד רבי יצחק פייגנבוים זצ"ל, רב ואב"ד וארשא, אשר הפליג בשבחיו של רבינו ובעוצם כוחו בתורה, באמרו כי העולם אינו מעריכו כיאות בהיותו "גאון גדול ויחיד בדורו". וסיפר כי נכח בסעודת הבר מצוה של בן רבינו הרה"ק רבי משה ירוחם זי"ע שנערכה בראשית שנת תרט"ו, ורבינו "היה מפלפל הרבה באותה סעודה ונושא ונותן עם החי' הרי"מ זצ"ל..."

הגאון החסיד רבי שאול משה זילברמן זצ"ל אב"ד וויערשוב, נולד בט"ו אלול תרי" לאביו החסיד רבי יצחק אייזיק אלימלך זצ"ל. בהיותו נער קטן חלה עד שהרופאים אמרו נואש לחייו. חש אביו אל רבינו והזכירו לפניו לברכה. הפטיר רבינו קצרות: "אָה, ער וועט דאך האבען אריכות ימים" [הרי תהיה לו אריכות ימים]. ואכן נתקיימה בו ברכת רבינו והוא הסתלק בשנת התשעים לחייו, בכ"ג תמוז תרצ"ט.

בהאי קטירא איתקטר

בא עת הפטירה, ובעצם היום יום חמישי כ"ב לחודש שבט שנת תרי"ט עלה רבינו הקדוש בסערה השמימה, והוא בשנת השבעים ושנים לחייו.

הרה"צ ר' הירש טאמ שאווער זצ"ל ממהר לפתוח לרווחה את החלונות, תחתיהם המתינו החסידים במשך שעה ארוכה בתקווה לשמוע בשורות טובות. קור מקפיא

שרר בחוץ אך הם לא השגичו בכך, שכחו מזמן מעצמם, רק שלום רבם ובריאותו עמדו לנגד עיניהם.

ר' הירש פותח את החלון, מביט וקורא בקול קרוע מכאב לעברם 'דער רבי איז נסתלק געווארן' [הרבי נפטר]. הציבור הגדול שהתאסף שם פרץ בבכי גדול, רבים אף התיישבו על הארץ וקרעו קריעה בבגדיהם כדין. הנוכחים בחדר גם הם בתחושת אבלות ויתמות קרעו קריעה כאבלים.

לאחר מספר דקות סגר ר' הירש טאמ שאווער זצ"ל את חלונות החדר, ופתח את שני הדלתות לעבר בית המדרש, על מפתן הדלת נעמד החי' הרי"מ זצ"ל ובקול שבור אמר לחסידים 'הרבי מילא את שנות ימי חייו מיום אל יום, ופטירתו בגיל שבעים ושנים מרומזות בפרשת שנקראה באותו שבוע פר' משפטים (שמות כג, כו) 'את מספר ימין אמלא', 'אמלא' עולה למנין שבעים ושנים, הם שנות חייו אשר היו מלאים בשלמות'.

השמועה המרה על פטירת הרבי עברה בין מקהלות החסידים בכל מקומות מושבותיהם. תושבי הערים הסמוכות עם רבני הערים מיהרו להגיע ולהשתתף בהלוויה בכדי לחלוק כבוד לרבינו.

בראש המלווים צעדו צדיקי הדור וגדולי הרבנים אשר באו ליטול חלק בהלוויה, ביניהם צועד החי' הרי"מ זצ"ל ואבלו ניכר בפניו הקדושות. הוא מבטא את כאבו במילים קצרות ונוקבות: "העולם אינם יודעים כלל מה נאבד מהם, כי אין מי שמשגיג גודל מדרגתו וקדושתו הגבוהה, 'הצדיק אבד ואין איש שם על לב' (ישעיה נז, א), 'הצדיק אבד', ועוד יותר רע מזה כי 'אין איש שם על לב', עס איז נישט דא קיינער ער זאל אריין ברענגין אין הארץ אריין [שאין מי שיכניס בלבות בני" דבריו של הצדיק].

מסע הלוויה הגיע אל בית העלמין בקאצק, שם ניצבו סביבות הקבר בני הרבי הרה"ק רבי דוד זצ"ל, הרה"ק רבי בנימין זצ"ל והרה"ק רבי משה ירוחם זצ"ל, ולצידם עומד חתנו של הרבי האבני נזר זצ"ל, תלמידו הגדול גיסו ומחותנו החי' הרי"מ זצ"ל, ואיתם עמם גדולי התלמידים, ה"ה הרה"ק רבי ליפמאן מראדאמסק זצ"ל, הרה"ק רבי אלעזר הכהן מפולטוסק זצ"ל, הרבי ר' העניך מאלכסנדר זצ"ל, הרה"ק רבי אברהמלי מפוריסוב זצ"ל, הרה"ק רבי ברוך מטשיווע [מסטוטשין] זצ"ל, הרה"ק רבי אברהם לייב מבראק זצ"ל, ועוד תלמידים רבים מופלגים.

האבני נזר זצ"ל סיפר כי רבינו זצ"ל אמר לו תקופה קצרה לפני הפטירה כי הצדיקים אשר נטמנו בלובלין כבר נשאו אותם לארץ ישראל, (ר"ל את גופם הטהור מבית קברם) אבל הוא לא יניח להסירו ממקומו.

על מקום מנוחתו של רבינו זצ"ל נבנה אהל גדול שמשך אליו אלפי חסידים מכל חלקי פולין, ואשר נותר לעמוד עד שנות המלחמה. על חזיתת המזרחית נחרתו אותיות שחורות על גבי אבן השיש הלבנה שסיפרו לבאים על ארון הקודש שנטמן שם:

עיר גאריי הרה וילדה, עיר טאמשוב גידלה שעשועיה

אוי נא לה אמרה קאצק כי אבדה כלי חמדתה

פה השליך איש האלוקים אדרתו

הי"ה אדונינו מורינו ורבינו רוח אפנו משיח ה'

שר התורה מקור הבינה ועמק הדעת

אלוף הגאונים וקודש הקדשים

עמוד העולם ופלאו, רכבו ופרשיו

רבינו הגדול ראש גולת אריאל

מאורן של ישראל ורבן של כל חכמי וצדיקי דורו

כמלאך אלוקים צבקות הוא

קדוש ונורא שמו

מרנא ורבנא מנחם מענדיל נביג'מ

ברבי יתודה זלה"ה

והן בעון הדור נכסף אל קדושו ושבה אל אלוקים נפשו בשנת שבעים ושתים לימי חייו

ביום חמישי לסדר ואל משה אמר עלה אל ה'

ב"ך שבט לפרט **אוי נא כי נלקח ארון אלוקים** (תרי"ט) לפ"ק זכותו יעמוד לדור אחרון

ובכל עת יגן עליהם לכל ישראל אחיהם

נמצא כתוב, כי בשעת מגפת החלירע ר"ל הפצירו מאוד ברבינו זצ"ל שיתן קמיע, ואחר הפצרות נעתר לבקשת קרוביו, והיה כתוב בקמיע רק תיבה אחת, 'חלר'ע', ונלאו חכמי לב למצוא פתיונה, עד כי נודע מפי באי בית קדשו שהוא ר"ת ח'טאנו ל'פניך ר'חם ע'לינו'. ואמר בצחות קדשו 'חלרע מפיק חלירע'. (הובא בשיח שרפי קודש ח"ה דף כז ע"א, וראה שם הערת המאסף, החסיד ר' יועץ קים קדיש ראקאץ זצ"ל מפרשיטיק: "אם כנים הדברים שכך יצא מפי קדשו בוודאי ראוי להדפיס זאת לקיים ועלהו לא יבול (תהלים א, ג), והשם יציל את ישראל מכל רע").